

CZESKIE BADANIA NAD POLSKĄ W KONTEKŚCIE EUROPEJSKIM (KONGRES POLONOZNAWCZY W PRADZE, 11–12 WRZEŚNIA 2013 ROKU)

W dniach 11–12 września 2013 roku odbył się w Pradze kongres polonoznawczy pod tytułem „Czeskie badania nad Polską w kontekście europejskim – Česká polonistická studia v evropském kontextu”. Organizatorami były przede wszystkim następujące instytucje: Instytut Historii Akademii Nauk Republiki Czeskiej w Pradze, Instytut Sławistyki Uniwersytetu Masaryka w Brnie oraz Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego. Dodajmy od razu, że międzynarodowa konferencja łączyła się ściśle z przebiegiem VIII Zjazdu Klubu Absolwentów Wschodniej Szkoły Letniej Uniwersytetu Warszawskiego. Nie można również pominąć faktu, że właśnie w roku akademickim 2013/2014 mija 90. rocznica założenia czeskiej polonistyki uniwersyteckiej. Na Uniwersytecie Karola w Pradze zorganizowano wtedy samodzielną Katedrę Języka i Literatury Polskiej, którą objął wybitny znawca literatury polskiej Marian Szykowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, na Uniwersytecie Masaryka w Brnie otwarto zaś lektorat języka polskiego, prowadzony przez sławistę i polonofila Maximiliána Kolaję. Symposium miało więc tę rocznicę nie tylko przypomnieć, lecz także odpowiednio uczcić. Pomysłodawcy postawili sobie znacznie dalej sięgające cele naukowe, a mianowicie podjęcie próby szczegółowej oceny aktualnego stanu czeskich badań nad Polską w dziedzinie filologii, historii oraz politologii, i to w możliwie szerokiej międzynarodowej perspektywie porównawczej.

Bardzo znaczącego wsparcia w realizacji podjętej idei udzieliła Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Republice Czeskiej, udostępniając między innymi swe pomieszczenia reprezentacyjne – właśnie tutaj przebiegła uroczysta inauguracja, zostały wygłoszone referaty w ramach sesji plenarnej, odbyła się debata okrągłego stołu oraz dokonano uroczystego zamknięcia zarówno kongresu, jak i zjazdu. Pomocy nie odmówił także Instytut Polski w Pradze, z którego gościnności mogli skorzystać zwłaszcza uczestnicy sekcji filologicznej. Obrady sekcji historycznej odbyły się w neorenesansowej Villi Lanna należącej do Akademii Nauk RC, sekcja politologiczna miała zaś do dyspozycji zabytkową siedzibę Towarzystwa Przyjaciół Łużyc.

Urzeczywistnienie zamiaru zorganizowania międzynarodowej interdyscyplinarnej konferencji z udziałem ponad 100 badaczy z kilkunastu krajów umożliwiło wsparcie finansowe Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Czeskiej w ramach ogłaszanego corocznie konkursu Czesko-Polskiego Forum, które zostało powołane do życia przez ministrów spraw zagranicznych obu państw – Karelę Schwarzenberga i Radosława Sikorskiego w 2008 roku. Minister Sikorski objął też patronat

nad sympozjum i zjazdem, podobnie jak minister nauki i szkolnictwa wyższego RP Barbara Kudrycka, ambasador RP w Pradze Grażyna Bernatowicz, prezes Akademii Nauk RC Jiří Drahoš, rektor Uniwersytetu Warszawskiego Marcin Pałys oraz rektor Uniwersytetu Masaryka Mikuláš Bek.

VIII Zjazd Klubu Absolwentów Wschodniej Szkoły Letniej UW rozpoczął się zgodnie z długoletnią tradycją mszą świętą za zmarłych profesorów i absolwentów Szkoły. W katedrze Świętych Wita, Waclawa i Wojciecha na Hradczanach przy sarkofagu patrona Czech świętego Waclawa mszę (w języku polskim) celebrował arcybiskup metropolita praski, prymas Czech Dominik kardynał Duka. W trakcie liturgii słowa zabrzmiały intencje w językach ojczystych uczestników zjazdu i konferencji, a zatem między innymi po czesku, polsku, ukraińsku, białorusku, litewsku, węgiersku czy gruzińsku.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonała ambasador RP w Pradze Grażyna Bernatowicz, była wiceminister spraw zagranicznych RP. W imieniu organizatorów zabrali głos: dyrektor Instytutu Historii Akademii Nauk RC Eva Semotanová, która przede wszystkim podkreśliła znaczenie długoletniej współpracy kierowanej przez siebie placówki naukowej z polskimi partnerami – zwłaszcza zaś z Instytutem Historii PAN w Warszawie; dyrektor Studium Europy Wschodniej UW Jan Malicki, który przypomniał dotychczasowe dokonania i długą tradycję Wschodniej Szkoły Letniej UW (dotąd XXIII edycje) oraz zjazdów klubu (trzy w Warszawie i po jednym w Brnie, Kownie, Kijowie i Jaremcy); Roman Madecki z Instytutu Slawistyki Uniwersytetu Masaryka, który podjął się zadania skrótowego przedstawienia najważniejszych cesur i dotychczasowego dorobku czeskiej polonistyki instytucjonalnej jako całości oraz w głównych ośrodkach badawczych (Pradze, Brnie, Ołomuńcu, Ostrawie); Roman Baron z Instytutu Historii Akademii Nauk RC, który w imieniu organizatorów złożył podziękowania za wszechstronne wsparcie zarówno jednostkom, jak i instytucjom, pokazując zarazem wcale niełatwą drogę od idei kongresu do realizacji.

Podczas sesji plenarnej w sali balowej pałacu Fürstenbergów około 130 uczestników z 15 krajów (Białorusi, Bułgarii, Czech, Estonii, Gruzji, Kazachstanu, Litwy, Łotwy, Niemiec, Polski, Rosji, Słowacji, Stanów Zjednoczonych, Ukrainy, Węgier) wysłuchało czterech wstępnych referatów. Wprowadzeniem do późniejszych obrad sekcji historycznej było wystąpienie prof. Jaroslava Pánka – byłego długoletniego prezesa Czeskiego Towarzystwa Historycznego, dyrektora Instytutu Historii i wiceprezesa Akademii Nauk Republiki Czeskiej, dr. h.c. uniwersytetów w Opolu i Pardubicach, honorowego członka zagranicznego PTH i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Jeden z najwybitniejszych przedstawicieli współczesnej historiografii czeskiej zwrócił się do obecnych w języku polskim, szczegółowo rozważając kwestię dotychczasowego dorobku historyków czeskich w badaniu dziejów Polski oraz możliwych kierunków dalszego rozwoju w tym zakresie („Czeskie badania nad dziejami Polski na progu trzeciego tysiąclecia”).

Próba porównania z dorobkiem historyków polskich w badaniu dziejów Czech nasuwała się niejako sama, lecz w tym referacie nie znalazła odzwierciedlenia. Dodajmy więc tylko, że zaledwie kilka miesięcy po praskiej konferencji w uznaniu zasług

w badaniu czeskiej historii średniowiecza i rozwijania kontaktów pomiędzy czeskimi i polskimi historykami zagranicznym członkiem honorowym Czeskiego Towarzystwa Historycznego (Sdružení historiků České republiky – Historický klub 1872) został prof. Stanisław Bylina – były dyrektor IH PAN oraz przewodniczący Komisji Dziejów Czech i Stosunków Polsko-Czeskich Komitetu Nauk Historycznych PAN. Poza pracami tej Komisji platformę bezpośredniej wymiany myśli naukowej pomiędzy historykami obu krajów stanowi w ostatnich kilku latach zwłaszcza nowo powstałe polsko-czeskie czasopismo historyczne „Historia Slavorum Occidentis” (2011). Ukazujący się od 2009 roku angielskojęzyczny periodyk „Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal” jest z kolei głównie wyrazem i owocem współpracy pomiędzy odpowiednimi wydziałami uniwersytetów w Brnie i Wrocławiu.

Wrocław, historyczna stolica Śląska, to także siedziba powstałego w 2007 roku Polsko-Czeskiego Towarzystwa Naukowego, którego bazę członkowską tworzą przede wszystkim polscy i czescy historycy z wielu ośrodków naukowych obu państw. Prezesem Towarzystwa jest znany polski bohemista prof. Jacek Baluch z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, który w swoim wystąpieniu pod tytułem „Karel Krejčí a tradice české literárněvědné polonistiky” (posługując się zarówno językiem czeskim, jak i polskim) skupił uwagę na postaci najwybitniejszego dotąd czeskiego znawcy literatury polskiej, jakim był bez wątpienia prof. Karel Krejčí (1904–1979), dr h.c. Uniwersytetu Warszawskiego – zawodowo związany zarówno z Uniwersytetem Karola w Pradze, jak i Czechosłowacką Akademią Nauk. Referat prof. Balucha miał charakter naukowy oraz wspomnieniowy, ponieważ jego autor nie tylko osobiście poznał prof. Krejčego podczas swych studiów w Pradze u schyłku lat 60., lecz także uważa się od tej pory za jednego z uczniów czeskiego profesora.

O ile referat prof. Jaroslava Pánka stanowił *par excellence* wprowadzenie do problematyki rozpatrywanej w części historycznej kongresu, o tyle podobną rolę w odniesieniu do części filologicznej – zwłaszcza zaś literaturoznawczej – odegrał referat nestorki czeskiej polonistyki prof. Krystyny Kardyni-Pelikánovej, emerytowanej profesor Uniwersytetu Masaryka, wieloletniej pracowniczki naukowej Instytutu Literatury Czeskiej i Światowej Czechosłowackiej Akademii Nauk. W referacie „Czeska polonistika literacka wobec wyzwań współczesności” została zawarta analiza dotychczasowych badań z punktu widzenia zmieniających się paradygmatów naukowych, i to na szerokim tle wielowiekowych tradycji polsko-czeskich związków literackich oraz z uwzględnieniem najnowszych osiągnięć literaturoznawstwa polskiego, czeskiego i zachodnioeuropejskiego. Z wielu względów nie mogło tutaj zabraknąć bardziej szczegółowych odniesień do postaci i dzieła prof. Mariana Szykowskiego (1883–1952), który w 1923 roku stanął na czele pierwszej poza granicami Polski Katedry Języka i Literatury Polskiej, jaka powstała wówczas na Uniwersytecie Karola w Pradze. Tekst referatu prof. Kardyni-Pelikánovej można było jednak odczytywać bardziej w kontekście troski autorki o obecny i przyszły rozwój badań polonistycznych w Republice Czeskiej aniżeli bilansu dorobku minionych pokoleń czeskich polonistów *sensu stricto*.

Pierwszą część plenarną obrad w polskiej ambasadzie zamknął referat politologiczny pani prof. Jane Leftwich Curry z Uniwersytetu Santa Clara w Kalifornii, która

od wielu lat zajmuje się polską problematyką i blisko współpracuje z partnerami z Uniwersytetu Warszawskiego. Referat „Western Views of Transitions and on What the West Should Do” dotyczył euroatlantyckiego oglądu przemian społeczno-ustrojowych w Europie Środkowo-Wschodniej, uwypuklając przy tym wkład Stanów Zjednoczonych w procesy demokratyzacyjne naszego regionu. W referacie zostały naszkicowane także dalsze kierunki rozwoju społeczeństw postkomunistycznych po zakończeniu transformacji ustrojowej.

Do poruszanych w wystąpieniu prof. Curry kwestii następnego dnia powrócili uczestnicy okrągłego stołu, którzy podjęli dyskusję na temat „Przemian w Europie Środkowo-Wschodniej XX–XXI wieku”. Obok prof. Curry w debacie wzięli udział: były najwyższy przedstawiciel Białorusi prof. Stanisław Szuszkiewicz; były współpracownik Radia Wolna Europa, historyk Nikołaj Iwanow; współzałożyciel Węgierskiego Forum Demokratycznego (MDF), literaturoznawca prof. Csaba Kiss; były sędzia polskiego Trybunału Konstytucyjnego, prawnik prof. Mirosław Wyrzykowski oraz wiceprzewodniczący Czesko-Polskiego Forum przy czeskim MSZ, dziekan Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Masaryka, politolog Břetislav Dančák. Moderatorem okrągłego stołu był współzałożyciel niezależnego pisma „Obóz”, redaktor „Przeglądu Wschodniego”, laureat Nagrody Jerzego Giedroycia w 2013 roku, Jan Malicki.

Na zakończenie pierwszego dnia konferencji i zjazdu uczestnicy mogli wysłuchać koncertu *Homage to Krzysztof Penderecki* w wykonaniu skrzypaczki Patrycji Piekutowskiej i pianistki Beaty Bilińskiej. Koncert odbył się z okazji 80. rocznicy urodzin kompozytora, który zaszczylił to wydarzenie kulturalno-społeczne swoją obecnością. Na sali nie zabrakło wielu dostojnych gości z korpusu dyplomatycznego. Funkcję gospodarza pełniła ambasador RP w Pradze Grażyna Bernatowicz, a państwo czeskie reprezentował pierwszy wiceminister spraw zagranicznych Jiří Schneider – odznaczony niedługo potem Krzyżem Oficerskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej, który w imieniu prezydenta Bronisława Komorowskiego wręczyła mu podsekretarz stanu w MSZ Henryka Mościcka-Dendys.

Na program kongresu złożyło się kilkadziesiąt referatów wygłoszonych w trzech sekcjach: filologicznej, historycznej i politologicznej. Odpowiedzialność za kształt merytoryczny oraz prowadzenie każdej z nich przejęli kolejno badacze średniego pokolenia: kierownik Zakładu Języków i Literatur Zachodniosłowiańskich w Uniwersytecie Masaryka, długoletni prezes Klubu Polskiego Polonus w Brnie Roman Madecki; członek zarządu Czeskiego Towarzystwa Historycznego i Polsko-Czeskiego Towarzystwa Naukowego Roman Baron oraz wiceprzewodniczący Czeskiego Towarzystwa Politologicznego Jan Holzer z Uniwersytetu Masaryka. Nie sposób tutaj przytoczyć wszystkich referatów i poruszanych w nich zagadnień. Wymieńmy zatem zaledwie część z nich.

W ramach obrad sekcji filologicznej analizowano stan badań i możliwości dalszego rozwoju czeskiej polonistyki językoznawczej i literaturoznawczej jako całości lub w poszczególnych ośrodkach badawczych – Ivo Pospíšil (Brno): „Polský fenomén v českých a jiných souvislostech”; Ivana Dobrotová (Ołomuniec): „Polityka jazykova za hranicą versus praktika dydaktyczna”; Renata Rusin-Dybalska (Praga):

„Aktualne badania polonistyczne prowadzone na praskiej polonistyce”. Poświęcono również uwagę szczegółowym problemom z dziedziny językoznawstwa, literaturoznawstwa, translatologii i glottodydaktyki – Jana Raclavská (Ostrawa): „Pies w frazeologii polskiej i czeskiej – studium porównawcze”; Natalia Ierzhkyivska (Kijów): „Praga i praski kontekst w twórczości ukraińskiego poety-emigranta Eugena Malaniuka”; Renata Putzlacher Buchtová (Brno): „Czesko-polskie związki literackie w drugiej połowie XX wieku. Polscy poeci i ich czescy tłumacze”; Monika Válková Maciejewska (Dniepropetrowsk): „Zmienna natura Szwejka. Tożsamość opowiadacza a język przekładu”; Sergij Shebelist (Połtawa): „Próba ukraińskiej «Kultury». Kijowskie czasopismo «Krytyka» a tradycja intelektualna Jerzego Giedroycia”; Olha Voznyuk (Wiedeń): „Galicia jako projekt antologii na podstawie polskich źródeł”; Katarzyna Barna Krawczyk (Brno): „Jak skutecznie motywować (czeskich i słowackich) studentów polonistyki do nauki języka polskiego?”; Lucie Zakopalová (Praga): „Wzburzone wody chaosu. Czesław Miłosz i Witold Gombrowicz wobec wyzwań emigracji”. W ramach bogatej dyskusji porównywano tu warunki, w których rozwija się polonistyka w różnych krajach, a także rozważano możliwości integracji badań polonistycznych w postaci szeroko zakrojonych studiów polonoznawczych oraz kwestię pozycji filologii w ramach tak zintegrowanego kierunku.

Z łącznej liczby 25 referatów zgłoszonych do sekcji historycznej wymieńmy chociaż te najbardziej reprezentatywne czy inspirujące – Miloš Řezník (Chemnitz): „Česká syntéza polských dějin (otázky koncepce, metodiky a interpretace)”; Rūstis Kamuntavičius (Kowno): „Badania nad historią Polski na Litwie”; Ihor Czornowol (Lwów): „Współczesna historiografia stosunków polsko-ukraińskich”; Nikołaj Iwanow (Opole): „Współczesna białoruska historiografia stosunków polsko-białoruskich”; Jan Němeček (Praga): „Československo-polské vztahy za druhé světové války. Historiografická rekapitulace posledního desetiletí”; Gábor Lagzi (Veszprém): „O bratankach. Węgierska historiografia po 1989 r. dotycząca badań nad dziejami Polski w XX wieku”; David Kolbaia (Warszawa): „Studia nad Polską w Gruzji i kartwelologiczne w Polsce XIX i XX wieku”; Jaroslav Vaculík (Brno): „Stav studia dějin Čechů v Polsku”; Dan Gawrecki (Opole): „Poláci na Těšinsku do r. 1938 (K názorům české historiografie a publicistiky)”; Mečislav Borák (Opava): „Polské aspekty v programu středoevropských studií Slezské univerzity v Opavě”; Roman Czmelyk (Lwów): „Współczesne polsko-ukraińskie pogranicze w historiografii ukraińskiej”; Dmitrij Karnauchow (Nowosybirsk): „Legends etnocentryczne o pochodzeniu narodu polskiego w kronikarstwie czeskim XIV–XVII w.”; Myrosław Wołoszczuk (Ivano-Frankivsk): „Historia średniowieczna Polski w ukraińskich podręcznikach akademickich”; Marek Ďurčanský (Praga): „Česko-polské vědecké kontakty v 19. a 20. století – stav výzkumu v posledních dvou dekadách a výhledy do dalších let”; Sebastian Grudzień (Kraków): „Czescy historycy a Polska Akademia Umiejętności (1989–2012)”; Petr Kaleta (Praga): „České kašubistické zájmy 1945–2013”; Csaba Kiss (Warszawa): „Zmiana stereotypów węgierskich o Czechach po 1968 roku”. Spośród niewymienionych tutaj osób do najbardziej aktywnych dyskutantów w sekcji historycznej należeli ponadto: Jacek Baluch (Kraków), Marta Bečková (Praga), Ryszard Gładkiewicz (Wrocław), Ľubica Harbulová (Prešov), Vaida Kamuntavičienė

(Kowno), Jan Malicki (Warszawa), Roman Malowski (Kijów) czy Olga Morozowa (Kijów). Słowa powitania do uczestników sekcji historycznej skierowała dyrektor Instytutu Historii Akademii Nauk RC Eva Semotanová, a jej zastępca Jan Němeček podjął się próby podsumowania dwudniowych obrad w imieniu organizatora.

Zdecydowana większość referatów sekcji politologicznej dotyczyła problematyki przemian politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej od drugiej połowy XX wieku do współczesności. Syntetyzujące i zarazem przeglądowe referaty wygłosili czołowi przedstawiciele czeskiej politologii (nie tylko w odniesieniu do badań nad Polską), a mianowicie: Jan Holzer (Brno): „Badania wschodnioeuropejskie i polska politologia współczesna” i Michal Kubát (Praga): „Polsko jako předmět výzkumu české komparativní politologie”. Ożywiona dyskusja, w której brali udział zwłaszcza czeszy, polscy, ukraińscy i białoruscy politolodzy, toczyła się także po wysłuchaniu wielu innych referatów. Tytułem przykładu wymieńmy następujące: Vasyl Buslenko (Łuck): „Stosunki władzy i opozycji w Polsce i Czechosłowacji w latach 80. XX wieku”; Natalya Minenkova (Donieck): „Lustracja jako polityczna praktyka postkomunizmu: kontekst polski i czeski”; Oleksandra Matushenko (Lublin): „Political Elites in the Processes of Europeanization in Eastern Europe”; Uładzimir Lukievič (Brześć): „Turystyka jako indyktor białorusko-polskiej aktywności transgranicznej (według państwowej statystyki na terenie Obwodu Brzeskiego)”; Andrii Bolianovskiy (Lwów): „Historyczne tradycje współpracy ukraińsko-polskiej: polityczne warunki, strategiczne plany, niezrealizowane możliwości”; Orest Krasivskiy (Poznań): „Wymiar Wschodni polityki Unii Europejskiej w kontekście interesów narodowych Ukrainy”; Bota Zhunussova (Ałmaty): „Budowanie państwa w Republice Kazachstan”. Do najbardziej aktywnych uczestników dyskusji należeli: Jane Curry (Santa Clara), Břetislav Dančák (Brno), Vít Hloušek (Brno), Lubomír Kopeček (Brno), Oksana V. Kukuruz (Kijów), Jan Malicki (Warszawa), Agnieszka Stec (Warszawa) oraz Mirosław Wyrzykowski (Warszawa).

Uczestnicy VIII Zjazdu Klubu Absolwentów Wschodniej Szkoły Letniej Uniwersytetu Warszawskiego, którzy po debacie okrągłego stołu zebrali się w głównej sali Ambasady RP w Pradze, wysoko ocenili wysiłki obu organizatorów. Roman Baron (absolwent WSL UW w 2003 r.) i Roman Madecki (wykładowca WSL UW w 2013 r.) zostali też wspólnie prezesami Klubu do następnego zjazdu, który odbędzie się w 2015 roku w stolicy Gruzji. Celem organizatorów praskiego kongresu jest naturalnie możliwie szybkie opublikowanie wygłoszonych referatów. Zamiarem jest jednak również zwrócenie się do innych wybitnych zagranicznych polonistów, historyków i politologów zajmujących się badaniami nad Polską, którym z różnych powodów nie udało się przybyć na konferencję „Czeskie badania nad Polską w kontekście europejskim – Česká polonistická studia v evropském kontextu”, z prośbą o przyczynę do przygotowywanej publikacji. Wydanie obszernej, dwutomowej, interdyscyplinarnej monografii zbiorowej, zawierającej teksty czołowych czeskich badaczy zajmujących się polską historią, literaturą, polityką, kulturą, a także polskim językiem czy prawodawstwem, jak również wyniki badań ich zagranicznych kolegów – zwłaszcza z państw środkowej i wschodniej Europy – z pewnością przyczyni się do rozwoju

dalszych badań polskoznawczych w naszym regionie, wartościowej interdyscyplinarnej wymiany myśli naukowej oraz jakże potrzebnego (nawet w erze globalizacji) prawdziwego dialogu pomiędzy przedstawicielami humanistyki z różnych państw i narodów.

Roman Baron, Roman Madecki